Ioan C. POPA

Eugeniu COŞERIU sau Despre odiseea limbii române în Basarabia

I.C.P. – sociolog, publicist şi diplomat; doctor în sociologie (relaţii internaţionale); cercetător asociat la Institutul de Sociologie al Academiei Române. Cărţi publicate: *Românii, Basarabia şi Transnistria*, două ediţii în limba română (Bucureşti, 2009, 2012) şi o ediţie în limba rusă (Chişinău, 2010); *Mecanisme de putere ale regimului totalitar comunist în perioada bolşevismului. Impactul în Basarabia şi Transnistria* (Bucureşti, 2011); *Destine frânte. Pagini despre românii din Est (1917-1954)* (Bucureşti, 2014); *Trei ani în preajma preşedintelui (1997-1999). Note şi consemnări* (Bucureşti, 2014). Membru al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România.

„Destinul Basarabiei îl văd cu speranţă şi cu mare teamă... Trăiesc intens acest destin şi mă doare în mod constant"

Eugeniu COŞERIU

Am în faţă revista „Limba Română" Nr. 10/2002, *„IN MEMORIAM. Eugen COŞERIU"*, realizat la un an după trecerea în nefiinţă a savantului. Este un exemplar pe care îl păstrez la mare preţ în biblioteca mea. Mărturiile adunate în cele peste 160 de pagini ale acestui număr comemorativ, scrise sub presiunea timpului şi a durerii profunde provocate de golul lăsat în urmă de marele dispărut, păstrează aproape intactă atmosfera în care se desfăşuraseră manifestările din luna mai a anului precedent, prilejuite de ultima vizită pe pământ basarabean a celui care a fost Eugen Coşeriu.

Era în preajma aniversării împlinirii vârstei de 80 de ani, iar oamenii de cultură şi universităţile basarabene i-au organizat cu dragoste numeroase festivităţi omagiale. În contextul acesta, Preşedintele de atunci al României a semnat un Decret prin care îi conferea lui Eugen Coşeriu înaltul ordin „Steaua României" în grad de cavaler. Doi consili-

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)

eri de la Președinție s-au pornit din București, cu autoturismul, spre Chișinău, pentru a-i înmâna omagiatului Decretul și distincția. Întâmplarea a făcut ca, înainte de a trece Prutul, unul dintre cei doi consilieri să primească vestea despre decesul unui membru al familiei, iar deplasarea a fost întreruptă. Prin fax am primit la Ambasada din Chișinău o copie a Decretului pe care să o transmitem savantului, urmând ca originalul și ordinul să-i fie înmânate direct la Cotroceni, după încheierea manifestărilor din Republica Moldova. Ambasadorul Adrian Bălănescu m-a însărcinat pe mine, responsabil pentru relațiile cu presa, și pe un coleg mai tânăr de la secția culturală a ambasadei, să-l contactăm pe sărbătorit la una din manifestările de la Chișinău și să-i transmitem copia actului prezidențial.

Mărturisesc că, la vremea respectivă, știam puține lucruri despre Eugen Coșeriu. După o scurtă și rapidă documentare, am aflat că este vorba despre cel mai mare lingvist european din a doua jumătate a secolului al XX-lea, cel mai mare lingvist român din toate timpurile și unul dintre cei mai renumiți reprezentanți ai spiritului românesc pe meridianele lumii.

Om și savant, „un continent spiritual", modest și bun coleg, iubit de toată lumea, „un om universal", „gigantul de la Tűbingen", „mândria Basarabiei noastre scumpe, pământ românesc"..., sunt doar câteva dintre apelativele cu care îl onorau contemporanii.

Remarcat încă din anii de liceu și ai studenției de personalități de vârf ale culturii române (George Călinescu, Iorgu Iordan, Simion Mehedinți), Eugen Coșeriu avea să-și urmeze destinul său basarabean, definit de două repere fundamentale: un exil care a durat mai bine de 50 de ani și dorul neîntrerupt al reîntoarcerii, dorul nestins pentru locurile natale înrobite sub cizmă străină.

O sumară trecere în revistă a biografiei savantului ilustra o personalitate exemplară. Născut la 27 iulie 1921 într-o familie de țărani săraci, de o mare curățenie sufletească, din satul Mihăileni, de lângă Bălți, în stânga Prutului, într-o Românie reîntregită de curând.

Urmează studii strălucite la Liceul „Ion Creangă" din Bălți.

În toamna anului 1939 se înscrie la Facultatea de Litere din Iași, de

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)

unde, potrivit propriilor mărturisiri, a pornit „în lumea mare a științei". Despre scurta sa studenție de la Iași își va aminti întotodeauna cu emoție:

„Universitatea din Iași, prima mea universitate, deși am studiat acolo numai un an, a rămas într-un fel tot timpul universitatea mea, va scrie el peste 50 de ani (în 1992) unui prieten. *Ori, poate eu am rămas tot timpul studentul de un an de la Iași, acel student sărac, jerpelit și rupt în coate, dar cu mari năzuințe, care, în 1939, venit din «fundul Basarabiei», cum se zicea pe atunci, și, ca un țăran ce se afla, se apropia cu sfială de templul științei și de atâția maeștri care, pentru el, urmau să rămână toți mari și neasemuiți".*

După primul an petrecut la Iași obține o bursă (1940-1941) la Universitatea Regală de Studii din Roma. Cu sprijinul guvernului italian, își va continua studiile până în 1944 în Cetatea Eternă, apoi la Universitățile din Padova (1944-1945) și Milano (1945-1949). Concomitent, susține două doctorate – în Litere, la Roma (1944) și în Filozofie, la Milano (1949).

Într-o scrisoare trimisă din Milano unui prieten la Iași, în 1947, își mărturisește succesele, dar și primele decepții și greutăți pe care este nevoit să le înfrunte „într-un mediu străin și nu de tot primitor": a învățat multe limbi (vreo 20, adică toate limbile romanice, slave și germanice); s-a căsătorit și are un copil, iar întreținerea familiei îl face să caute o meserie statornică; este ziarist și critic de artă... *„Stau și mă gândesc și nu știu pe ce drum o voi apuca mâine. Să mă întorc în țară? Aș face-o numai dacă aș ști că mi se oferă o situație decentă și serioasă... Să cer un post de atașat cultural și de presă, ca atâția alții care cu presa și cultura nu au avut de-a face în viața lor?... Dar nu mă încumet, neavând prieteni și nici măcar cunoscuți în diplomație și printre autoritățile de aici și din țară... Un orizont oarecum calm mi se deschisese acum trei ani, când, prin intervenția ministrului Suediei, fusesem numit membru la Școala română din Roma. Dar mâncării de la legație mă dădură afară în două săptămâni, cu intrigării politice, cu toate că-mi venise și numirea telegrafică de la București...".*

După ce profesează trei ani ca lector de limba română la Universitatea din Milano (1947-1950), Eugen Coșeriu ocupă prin concurs un post

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)

de profesor de lingvistică generală, indo-europeană și romanică, la Universitatea din Montevideo (Uruguay). Aici va publica principalele lucrări ce vor revoluționa fundamental lingvistica, printre care: *Sistem, normă și vorbire* (1952), *Sincronie, diacronie și istorie* (1958), *Teoria limbajului și lingvistică generală* (1962) ș.a.

În 1963 revine în Europa ca profesor la Universitatea din Tübingen, unde creează o altă școală puternică de lingvistică, având ramificații în toată lumea. Pașaportul uruguayan îl va păstra însă pentru toată viața.

* * *

În dimineața zilei de 21 mai 2001, împreună cu colegul meu de la ambasadă ne-am deplasat la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", unde magistrul urma să primească titlul de *doctor honoris causa*. Înainte de începerea ceremoniei, ne-am apropiat de prezidiu și am transmis copia Decretului prezidențial din România. Într-o explozie de bucurie, a fost anunțată vestea despre înaltul ordin românesc conferit lui Eugen Coșeriu. Trebuie să menționăm că, în perioada respectivă, marcată de venirea comuniștilor la putere în Republica Moldova, – adepți ai *teoriei moldovenismului* și ai existenței unei *limbi moldovenești* diferită de limba română –, relațiile cu România traversau o perioadă complicată, iar contactele bilaterale, inclusiv sau poate mai ales de ordin cultural, erau cenzurate riguros de noile autorități de la Chișinău. Atunci l-am auzit pentru prima dată pe Eugen Coșeriu vorbind studenților și cadrelor universitare aflate în sală. O voce domoală, echilibrată, încărcată de emoție și de bucurie la manifestările de prețuire și dragoste ale participanților. Întrebat la un moment de un student ce părere are despre concepțiile privind *limba moldovenească* împărtășite de noii reprezentanți ai puterii de la Chișinău, profesorul a răspuns calm și cu o mare disponibilitate de înțelegere: *„Nu sunt ei de vină. Din altă parte vin astfel de concepții"*.

Adevărul este că, după schimbările revoluționare din Estul Europei, ce au urmat anului 1989, schimbări ce au cuprins și Țara, savantul a putut să reia contactele cu locurile natale, ceea ce i-a adus multe bucurii sufletului său însingurat.

Numeroase universități, din România și Republica Moldova, i-au conferit titlul de *doctor honoris causa*. În 1992, a devenit membru de onoa-

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)

re al Academiei Române. Un an mai târziu, i se decernează titlul de cetățean de onoare al municipiului Chișinău. La împlinirea vârstei de 75 și, respectiv, de 80 de ani, este omagiat, deopotrivă, în România și în Republica Moldova. Înconjurat de dragoste și nețărmurit respect, profesorul se bucură în mod vizibil de noile evoluții la care este martor.

* * *

După ceremonia de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" a urmat o altă manifestare, de această dată la Casa Limbii Române, unde era sărbătorit jubileul de 10 ani de la înființarea revistei „Limba Română". Atunci am avut ocazia să schimbăm câteva opinii cu marele savant, care se afla în atenția tuturor. Printre altele, profesorul ne-a mărturisit o chestiune care îl preocupa și pentru rezovarea căreia dorea să solicite sprijinul Ambasadei române. Pașaportul uruguayan pe care îl avea de multă vreme era plin de vize și mai avea o singură pagină liberă. Pentru trecerea Prutului și deplasarea la București, care urma peste câteva zile, avea nevoie de viză, dar nu voia să-și consume ultima pagină din pașaport. Solicita o viză flotantă, pe o foaie separată, care să fie atașată pașaportului. L-am informat pe ambasador, care a înțeles imediat paradoxul situației: un mare savant, născut cetățean român, care urma să se deplaseze la București pentru a primi „Steaua României", întâmpina obstacole nejustificate la trecerea Prutului. Ambasadorul Adrian Bălănescu i-a cerut lucrătorului consular să rezolve solicitarea savantului. Colegul meu, cunoscând chichițele birocratice, a încercat să obiecteze că este nevoie de o aprobare de la Direcția consulară, care, de regulă, nu se obține de pe o zi pe alta, mai ales când este vorba de un pașaport uruguayan, din afara Europei deci. Atunci, ambasadorul, inteligent și pragmatic, provenit de curând din mediul de afaceri privat, l-a privit fix pe lucrătorul consular: *„Spune-le șefilor dumitale de la București că, dacă nu rezolvă astăzi problema, zboară cu toții din funcții!"*. Nu știu exact cum a comunicat colegul meu șefilor de la Direcția consulară avertismentul ambasadorului, dar în seara aceleiași zile mi-a transmis să-l anunț pe profesorul Coșeriu că se poate prezenta dimineața pentru a ridica viza flotantă. M-am deplasat imediat la hotelul „Codru", unde era cazat Eugen Coșeriu. Fiind seara târziu, trecut de ora zece, și știind că profesorul avusese o zi obositoare, după

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)

o deplasare la Bălți și Mihăileni, localitatea natală, am bătut la ușă ușor timorat, să nu deranjez. Mare mi-a fost mirarea când, în locul unui bătrânel somnoros, m-a întâmpinat o figură jovială, cu ochii strălucitori, care radiau de bucurie. Era aplecat la măsuța din cameră și, la lumina unei veioze, nota ceva într-un carnețel, probabil impresii despre întâmplările de peste zi. I-am comunicat despre rezolvarea solicitării sale, iar Domnia Sa a ținut să adauge unele explicații despre pașaportul vechi, precizând că vârsta înaintată nu-i mai permite să solicite unul nou. Am profitat de scurtul răgaz cât a durat întâlnirea și l-am întrebat cum au decurs lucrurile la Mihăileni.

- *Ei, m-am făcut de râs,* mi-a declarat cu o voce care părea supărată.

- Cum așa, domnule profesor?

- Păi, mi-au făcut atâtea surprize, m-au îmbrățișat, mi-au urat în fel și chip, m-au înconjurat cu atâta dragoste, iar atunci când au început să-mi cânte, inima mea n-a mai rezistat și am izbucnit în plâns. Am plâns ca un copil!

L-am lăsat pe Eugen Coșeriu în camera sa de hotel, dar privirea aceea ingenuă și jucăușă din ochii săi, de copil poznaș, mi-a rămas în minte pentru totdeauna. În preajma vârstei de 80 de ani, Eugen Coșeriu păstra încă acea agerime și bucurie de adolescent, ilustrând cu prisosință ceea ce spunea Goethe: *naturile geniale trăiesc o pubertate repetată, în timp ce alți oameni sunt tineri doar o singură dată.*

A doua zi dimineața, Eugen Coșeriu s-a prezentat la secția consulară pentru a-și ridica viza. A pornit apoi spre Cahul, traversând Basarabia spre sud, pentru a trece Prutul și a-și urma călătoria spre Galați și București.

La câteva săptămâni după acea ultimă vizită pe pământul românesc al Basarabiei, domnul Alexandru Bantoș îi trimitea la Tübingen o scrisoare în care evoca influența benefică a savantului *„în sufletele celor ce stau de strajă la hotarele limbii"*. Iată un fragment din respectiva scrisoare, publicată în numărul comemorativ al revistei „Limba Română" amintit la începutul acestor însemnări:

„După manifestările la care ați participat, ne simțim mai puternici și dificultățile nu mai par invincibile. Continuați să ne încurajați de departe, îndemnându-ne să rămânem cu demnitate, în pofida realității triste ce ne

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)

înconjoară. Dumneavoastră, de unul singur, într-o lume atât de complicată și complexă ați învins, devenind un simbol al Basarabiei și al întregii Românii. Iată de ce noi, fiind mai mulți și acasă, nu avem dreptul să desperăm, să ne pierdem încrederea în noi. Toate în lumea asta sunt trecătoare și doar sufletul este veșnic și de el trebuie să ne îngrijim. Iar cum limba este sufletul Neamului, nu avem dreptul să lăsăm de izbeliște această comoară. Cu sprijinul Dumneavoastră, suntem siguri, limba română va intra în drepturile sale și aici, în Republica Moldova".

Într-adevăr, Eugen Coșeriu rămâne mereu actual, un reper, un sprijin și un argument viu al Limbii Române și al românității Basarabiei.

La 7 septembrie 2002 a plecat din această lume așa cum venise, discret și aproape neștiut, ca un vers din epopeea nesfârșită a neamului său, căruia îi lăsa moștenire o bogăție spirituală inestimabilă: peste 50 de volume științifice și câteva sute de studii și articole, traduse în numeroase limbi ale lumii. În ultimele decenii, o parte din lucrările sale a fost tradusă și în limba română, fiind tipărită în România și Republica Moldova.

Personalitatea și opera lui Eugen Coșeriu rămân totuși, din păcate, destul de puțin cunoscute în Patria sa istorică. Parafrazându-l pe Tudor Arghezi când se referea la o carte a lui Nicolae Iorga, am putea spune și noi despre opera lui Eugen Coșeriu: *„Întrebați de cărțile lui în librării și, dacă nu le găsiți, cereți să fie editate".*

BDD-A30327 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:38 UTC)